

Fotocollectie Marcel Cambier.

Brief van onze medewerker **Luc Devriese**.

Het artikel van Pierre Kluyskens ‘Kapelleke Schreiboorn’, alias Hebberechtsgodshuis of Hebberechtshospitaal, verschenen in *Ghendtsche Tydinghen* 2010 nr. 4, bevat enkele gegevens die moeten bijgesteld worden aan de hand van onderzoeksresultaten bekend geworden na het verschijnen van het artikel en na de dood van de auteur (1980).

Niets uitzonderlijks. Kluyskens zelf begon zijn bijdragen niet zelden met een overzichtje van verkeerd gebleken verhaaltjes en verklaringen omtrent het onderwerp dat hij aansneed. Zo ook in zijn tekst over Schreiboorn. De fabel van de stichting in 1327 door een Gentse poorter Jan Hebberecht en nog enkele andere foutieve interpretaties van Sanderus en Frans de Potter verwees hij zeer terecht naar de prullenmand.

De stichting gebeurde vroeger en het was een initiatief van de Sint-Pietersabdij. Daarvoor staan onweerlegbare archiefstukken garant. Thomas Van Driessche die in 1992 een samenvatting van zijn thesis mocht publiceren in de *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* (Nieuwe Reeks, deel 44, p. 47-76), plaatst de stichting kort voor 1222.

Ook Kluyskens gaat het in die periode zoeken. Hij slaat echter de bal mis wanneer hij de naam en de toewijding toeschrijft aan een Engelse monnik Egbert die in de 7de eeuw preekte in Ierland en in onze gewesten.

De naam is wel juist: net zoals Robert bij ons Robrecht werd, veranderde Egbert in Egbrecht of Hebb(e)recht. Maar er kan geen twijfel over bestaan dat het hier gaat om de Egbert die van 977 tot 993 aartsbisschop van Trier was. Deze kanselier van keizer Otto I was een kleinzoon van graaf Arnulf, de grote weldoener van de Sint-Pietersabdij. Hij wijdde in 979 de westbouw in van de abdijkerk waarvan de resten bij de grootscheepse opgravingen van enkele jaren geleden bloot gelegd werden. Wie er het fijne wil van weten, moet zeker het boekje over dit archeologisch onderzoek *Onder het Sint-Pietersplein* (Gent, 2010, p. 56) raadplegen. Egbert van Trier (in het Latijn Hecbertus) werd in de ‘officiële’ abdijsannalen *Annales blandinienses* niet enkel vermeld in verband met die wijding, ook zijn dood werd ieder jaar gememoreerd (zie de uitgave door Ph. Grierson, Brussel, 1937, p. 21 en 22) net zoals die van grootvader ‘magnus Arnulfus, restaurator’ van de abdij Blandinium.

Van een Engelse Egbert is in deze - voor wat dit soort gegevens betreft - allerbelangrijkste bron, geen spoor te vinden. Ook onze Egbert werd af en toe heilig verklaard. In een oorkonde uit 1275 schreef men *hospitali sancti Ecberti*. Frans De Potter leidde hieruit af dat het hospitaal aan hem toegewijd was. Uit talrijke bronnen blijkt echter dat het vanaf het begin aan Maria gewijd was.

Maar waarom luidde de hospitaalnaam Egbert - Hebberecht? We moeten de oorsprong ervan zoeken bij een kruis in die omgeving dat mogelijks door aartsbisschop Egbert ingewijd werd: het ‘kruis van Egbert’. In de oudste in origineel bewaarde oorkonde (1239) is er sprake van het hospitaal dat ligt in het Sint-Pietersdorp op een plaats gezegd *Crux Segberti*. De naam ging al snel over op de stichting. In 1269 had men het over *hospitali Hecberti* (genitiefvorm) en in 1277 over *hospitalis dicti Hebbrechts*. De vroegste Nederlandse tekst (1293 – 1294) vermeldt *Hegbrechts spetale*.

Van belang in ons verhaal is ook dat het godshuis wel geen onderdeel was van de abdij maar een afzonderlijke instelling die echter volledig afhankelijk was van de abt en dit tot aan de Franse Tijd. Mede daardoor bleef het archief goed bewaard samen met andere documenten uit het abdijbezit. Het is te raadplegen in het Rijksarchief te Gent.

Ook de herkomst van de naam waaronder de instelling later bekend werd, het schijnbaar eigenaardige Schreiboorn, werd ontsluitend. Dat was geen treurwilg zoals Kluyskens in navolging van De Potter meende, maar doodgewoon een scheve boom. Denk aan het Duitse ‘schräg’ en ook aan ons ‘schrijlings’ en ‘schraag’. Dit wordt gestaafd met massa’s voorbeelden uit Nederland (denk aan de Amsterdamse Schreierstoren) in een artikel van Rob Rentenaar ver-

schenen in de Feestbundel voor Maurits Gysseling (Leuven, 1984, p. 307-315) onder de titel 'De Schreiershoek en het verdriet'. Gysseling zelf gaf in zijn *Gent's verleden in de spiegel van zijn plaatsnamen* (1954) eveneens die verklaring aan, maar later week bij daar lichtjes van af. In het boek van Marcel Daem over de votiefschilderijen in de Schreiboomkapel (1975) opperde hij de mening dat 'schrei' in dit geval 'boom bij een wegsplitsing' (ook een ombuiging) zou beduiden. Tussen haakjes, voor wie het niet mocht weten, Maurits Gysseling (1919 - 1999) was voor onze gewesten - en een heel eind er buiten - de plaatsnaamkundige (toponymist) par excellence. Hij was ook wetenschappelijke steunpilaar van ons Documentatiecentrum in Sint-Amandsberg dat trouwens naar hem genoemd is.

Hoe het ook zij, met schreien heeft het hele geval niets te maken. Rentenaar geeft bij verschillende plaatsen met die naam een argument aan dat ook voor Gent opgaat: de woorden 'schrei' en 'schreien' bestaan er niet in de plaatselijke dialecten. Het gesproken Gents kent 'schremen' en 'schreeuwen', maar geen 'schreien'.

Zoals Kluyskens schrijft, stond de Schreiboom en een kapel er naar genoemd oorspronkelijk buiten de Kortrijksepoort, meer bepaald bij de weg naar Kortrijk en Oudenaarde. Onze auteur haalt een hoop tegenstrijdige gegevens aan om te besluiten dat de juiste plek omstreden is. Hij heeft het over enkele honderden meter of een boogscheut buiten de stadspoort die aan de huidige stadsring R40 gelegen was. Onder andere in het boek van Marcel Daem wordt de locatie beter bepaald: ter hoogte van de Parklaan, dicht bij de spoorwegviaduct, zowat 1 km buiten de poort.

Enig aanwijsbaar verband tussen het godshuis en de oorspronkelijke Schreiboom met bijhorende kapel is er niet. Dat kwam er pas nadat de kapel omstreeks 1670 verdween voor de aanleg van het Montereyfort met bijhorend kaalgeschoren schootsveld (glacis). De godshuiskapel, altijd al toegewijd aan Maria, nam klaarblijkelijk de min of meer publieke functie en Mariacultus van de Schreiboomkapel over, en daarmee ook de naam.

Nog een laatste puntje. Pierre Kluyskens legt in zijn artikel nogal overdreven de aandacht op '700 lange en schone jaren liefdadigheid, barmhartigheid, verzorging...' in het Hebberechts godshuis en zijn opvolger Schreiboom. Uit de studie van Van Driessche blijkt echter dat dit van hospitaal waarin arme reizigers terecht konden (passantenhuis), al in de jaren 1400 (na 1433) geëvolueerd was tot louter proveniershuis waarin welgestelde bejaarden hun oude dag doorbrachten. Voordien was het waarschijnlijk een gemengde instelling.

Voor alle duidelijkheid: een hospitaal, spitaal of hospitium is afgeleid van het Latijnse hospes (gast) en betekent dus gasthuis. Hospitalen of gasthuizen zijn pas veel later ziekenhuizen geworden. In Vlaanderen had men het dikwijls

over godshuis (Frans: maison dieu), een verwijzing naar de middeleeuwse spiritualiteit waaraan dergelijke instellingen hun stichting dankten. Over het ontstaan en de werking van een ‘echt’ middeleeuws passantenhuis, het verdwenen hospitaal van de Sint-Jorisgilde bij de Vijfwindgaten, verscheen recent een artikel in twee delen in het ledenblad van de gidsenbond (De Heraut, 2010 nr. 1 en 2).

Een proveniershuis was iets helemaal anders. Dat was gebaseerd op een soort lijfrentesysteem. Na de dood van de provenier kwamen zijn/haar bezittingen geheel of gedeeltelijk aan de instelling toe. Men moest niet enkel redelijk welgesteld zijn om toegelaten te worden, een degelijke aanbeveling bij de abt was even noodzakelijk...

Wij ontvingen de volgende rechtzetting van **Prof. Dr. Evrard**:

“In het Gentse stadspark staat nog een monumentale toegangspoort tot de daar vroeger bestaande Citadel”.

Het SMAK heeft daar (achteraan) een opschrift op aangebracht: Napoleonpoort.

Nu staat er van oudsher boven duidelijk op: “Anno XI post praelium ad Waterloo extracta.” Dus 11 jaar na de Franse verplettering in Brabant, in 1826.

En kan het dus geen Napoleonpoort meer zijn, maar een Willempoort.

(De Citadel was er trouwens gekomen tegen nieuwe annexatie-bedreiging vanuit Frankrijk.)

Mevrouw **Paula D’haen** schrijft ons

In het tijdschrift Ghendtsche Tydinghen, 2010 bl.129, las ik uw artikel over Jan Anteunis.

Van de door u besproken tentoonstelling in 1971 heb ik destijds een amateurs-filmpje (super 8mm) gemaakt. Ook heb ik dias van enkele beelden. Indien u dat interesseert, stel ik u deze documentatie graag ter beschikking.

Ook kan ik u mededelen dat er waarschijnlijk nog beelden van Anteunis te koop zijn bij Gallery St.-John (aan St.-Jacobskerk) te Gent.